

BIBLIOTHECA LYCCENSIS

TOM 1 | 2020 | EŁK

BIBLIOTHECA LYCCENSIS

W WYDAWANEJ PRZEZ MUZEUM HISTORYCZNE W ŁĘKU
SERII WYDAWNICZEJ „BIBLIOTHECA LYCCENSIS” UKAZYWAĆ SIĘ BĘDĄ
W JEDNOLITEJ, WSPÓLNEJ FORMIE GRAFICZNEJ WAŻNE DLA HISTORII ŁĘKU,
ORAZ SZERZEJ – MAZUR, WARMII I DAWNYCH PRUS WSCHODNICH
– DZIEŁA NAUKOWE, LITERACKIE BĄDŹ PUBLICYSTYCZNE.
SERIA TA STANOWIĆ BĘDZIE OTWARTĄ, A ZARAZEM POJEMNĄ FORMUŁĘ,
PRZESTRZEŃ DIALOGU O HISTORII, NIE STRONIĄCĄ ZARAZEM OD TEMATÓW
NURTUJĄCYCH NAS OBECNIE.

KOMITET REDAKCYJNY | REDAKTIONSBEIRAT

PROF. DR. DR. H.C. MULT. ANDREAS F. KELLETAT
WYDZIAŁ TRANSLATORYKI, JĘZYKOZNAWSTWA I KULTUROZNAWSTWA
UNIwersYTETU JANA GUTENBERGA W MOGUNCJI Z SIEDZIBĄ W GERMERSHEIM

DR IWONA LIŻEWSKA
NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA, ODDZIAŁ TERENOWY W OLSZTYNIE

PROF. DR HAB. WOJCIECH ŁUKOWSKI
WYDZIAŁ NAUK POLITYCZNYCH I STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

PROF. DR HAB. HUBERT ORŁOWSKI
CZŁONEK RZECZYWISTY PAN, EMERYTOWANY PROFESOR UAM

PROF. DR HAB. ROBERT TRABA
INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH PAN W WARSZAWIE

DR HAB. JANUSZ TRUPINDA
DYREKTOR MUZEUM ZAMKOWEGO W MALBORKU

DR RAFAŁ ŻYTYNIEC
DYREKTOR MUZEUM HISTORYCZNEGO W ŁĘKU

E Ł K
HERBY I PRZYWILEJE

LYCK
WAPPEN UND PRIVILEGIEN

ĘŁK. HERBY I PRZYWILEJE
LYCK. WAPPEN UND PRIVILEGIEN

JAKUB KNYŻEWSKI, RAFAŁ ŻYTYNIEC (RED. | HG.)

TŁUMACZENIE Z JĘZYKA NIEMIECKIEGO
ÜBERSETZUNG AUS DEM DEUTSCHEN:
ALICJA DOBROSIELSKA, ANDRZEJ SZYMAŃSKI

TŁUMACZENIE Z JĘZYKA POLSKIEGO
ÜBERSETZUNG AUS DEM POLNISCHEN:
SANDRA EWERS

REDAKCJA I KOREKTA
TEXTREDAKTION UND -KORREKTUR:
JAKUB KNYŻEWSKI, RAFAŁ ŻYTYNIEC

PROJEKT I OPRACOWANIE GRAFICZNE SERII
GRAFISCHE GESTALTUNG UND LAYOUT DER REIHE:
JANUSZ PILECKI

SKŁAD I ŁAMANIE | SATZ UND UMBRUCH: VMA WZORCOWNIA
DRUK | DRUCK: TOPDRUK ŁOMŻA

COPYRIGHT©2020 MUZEUM HISTORYCZNE W ĘŁKU

ISBN: 978-83-63838-31-7 | SERIA | REIHE
ISBN: 978-83-63838-32-4 | TOM 1 | 1. BAND

WYDAWCA | HERAUSGEBER:
MUZEUM HISTORYCZNE W ĘŁKU
UL. WĄSKI TOR 1 | 19-300 ĘŁK

PUBLIKACJA SFINANSOWANA Z BUDŻETU MIASTA ĘŁKU
DIE VORLIEGENDE PUBLIKATION WURDE AUS MITTELN DER STADT ĘŁK FINANZIERT

 MUZEUM
HISTORYCZNE
W ĘŁKU

SPIS TREŚCI

INHALTSVERZEICHNIS

1.
SŁOWO WSTĘPNE PREZYDENTA MIASTA ŁĘKU TOMASZA ANDRUKIEWICZA
VORWORT DES STADTPRÄSIDENTEN VON LYCK TOMASZ ANDRUKIEWICZ
s. 7 | 9

2.
JAKUB KNYŻEWSKI | RAFAŁ ŻYTNYEC
WPROWADZENIE – O POCZĄTKACH ŁĘKU I JEGO SYMBOLACH
EINLEITUNG – ZU DEN ANFÄNGEN DER STADT LYCK UND IHREN SYMBOLEN
s. 11 | 15

3.
PRZYWILEJ LOKACYJNY WSI ŁĘK Z 1425 ROKU
LOKATIONSPRIVILEG FÜR DAS DORF LYCK VON 1425
s. 19

4.
PRZYWILEJ MIEJSKI ŁĘKU Z 1435 R.
STADTPRIVILEG FÜR LYCK VON 1435
s. 33

5.
ODPIS PRZYWILEJU LOKACYJNEGO Z 1669 R.
ABSCHRIFT DES LOKATIONSPRIVILEGS VON 1669
s. 43

6.
MAREK ADAMCZEWSKI
OPIS HERALDYCZNY WIZERUNKÓW HERBÓW ŁĘKU
HERALDISCHE BESCHREIBUNGEN DER LYCKER STADTWAPPEN UND -SIEGEL
s. 65
s. 67 | 77

7.
GRZEGORZ BIAŁUŃSKI
UWAGI W SPRAWIE PIERWSZEJ LOKACJI MIASTA W ŁĘKU
ANMERKUNGEN ZUR ERSTEN LOKATION DER STADT LYCK
s. 86 | 93

8.
BIBLIOGRAFIA
BIBLIOGRAPHIE
s. 101

SŁOWO WSTĘPNE

PREZYDENT MIASTA EŁKU
TOMASZ ANDRUKIEWICZ

Z radością przekazuję Państwu 1 tom serii wydawniczej „Bibliotheca Lyccensis” przygotowanej przez Muzeum Historyczne w Ełku – samorządowej instytucji kultury.

Historia Ełku od zawsze wzbudza we mnie emocje. Odkrywanie kart z dawnych dziejów dotyczących miejsca, w którym się urodziłem, wychowałem i żyję, stanowi jedną z moich pasji i fascynacji z lat dzieciństwa. Pierwszy tom „Bibliotheca Lyccensis” poświęcony jest początkom osady, która po wielu latach rozwinęła się w znane nam teraz dobrze miasto. W opracowaniu tym znajdziecie Państwo zdjęcia dokumentów lokacyjnych wsi z 1425 r., a także lokacji miejskich z 1435 r. i z 1669 r. Umieszczone zostały tu również informacje dotyczące herbów i pieczęci, którymi posługiwano się w ówczesnym Ełku.

Od nadania przyjeziornej osadzie przywileju lokacyjnego minęło 595 lat. Wówczas to Wielki Mistrz Zakonu Paweł von Rusdorf nadał pierwszemu sołtysowi Bartoszowi Bratumiłowi 48 łanów na polach, łąkach, lasach, mokradłach i zaroślach we wsi Ełk. Kto z Państwa wiedział, że tym przywilejem nadano mieszkańcom prawo wolnego rybołówstwa na jeziorach Ełk i Sunowo, a także obowiązek składania Zakonowi corocznego czynszu w postaci pół grzywny zwykłej pruskiej monety oraz dwóch kur od każdego łana ziemi?

Z kolei w 1435 r. Ełk otrzymał prawa miejskie. Ówczesna lokacja jednak się nie powiodła się i dopiero 23 sierpnia 1669 r. nowym przywilejem wydanym przez Fryderyka Wilhelma, jako władcy Księstwa Pruskiego, Ełk otrzymał pełne prawa miejskie. Dokument ten jednak spłonął w 1688 r. Dopiero dwa lata później, w 1690 r., przywilej został odnowiony przez Fryderyka III. Z tego dokumentu natomiast możemy m.in. dowiedzieć się, że w Ełku ustanowiono wówczas sąd, prawo targowe, prawo czwartego w roku jarmarku w poniedziałek po Święcie Trójcy Świętej, prawo handlu detalicznego, czy też ograniczono ilość karczem z prawem warzenia piwa do 50 oraz polecono im zrzeszyć się w cech. Wszystkie te działania podjęto o w celu zapewnienia rozwoju miastu Ełk.

Książę Fryderyk Wilhelm nadając miastu powtórnie prawa miejskie wprowadził także obowiązek posługiwania się pieczęcią z wyobrażeniem Janusa – rzymskiego boga o dwóch twarzach. Tym herbem posługiwano się przez trzy stulecia. Niezwykle ciekawa jest również pieczęć sądu miastu Ełku (prawdopodobnie pochodząca z XVII w.), na której pojawia się skaczący pomiędzy drzewami jeleń. Aktualny herb miastu nawiązuje właśnie do tego znaku heraldycznego.

Pierwszy tom „*Bibliotheca Lyccensis*” to niezwykle ciekawy, ujmujący i fascynujący fragment historii, który dzięki dokumentom i opracowaniom przygotowanym przez Muzeum Historyczne w Ełku możemy poznawać krok po kroku. Czytając to opracowanie można na chwilę przenieść się w zupełnie obce czasy, a jednocześnie odkryć na nowo tak dobrze współcześnie nam znane miejsca w Ełku i okolicach.

Składam serdeczne podziękowania Radzie Redakcyjnej serii „*Bibliotheca Lyccensis*”, tłumaczkom i tłumaczom, autorom opracowań naukowych, dr. Rafałowi Żytyńcowi, dyrektorowi Muzeum Historycznego w Ełku oraz wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania tego dzieła.

*Tomasz Andrukiewicz
Prezydent Miastu Ełku*

VORWORT

DES STADTPRÄSIDENTEN VON LYCK TOMASZ ANDRUKIEWICZ

Es ist mir eine Freude, Ihnen den ersten Band der Publikationsreihe „Bibliotheca Lyccensis“, zu präsentieren, vorbereitet vom Historischen Museum Lyck als einer unserer städtischen Kultureinrichtungen.

Die Geschichte von Lyck bewegt mich schon immer. Neue Facetten der Vergangenheit jenes Ortes zu entdecken, an dem ich geboren und aufgewachsen bin und in dem ich lebe, ist eine meiner Leidenschaften und fasziniert mich seit meiner Kindheit. Der erste Band der „Bibliotheca Lyccensis“ ist den Anfängen dieses Fleckens gewidmet, der sich im Laufe vieler Jahre zu der Stadt entwickelte, die wir heute so gut kennen. Im vorliegenden Band finden Sie die Abbildungen der Lokationsurkunden des Dorfes von 1425 und der Stadt von 1435 und 1669. Ebenso enthält er Informationen zu den Wappen und Siegeln, die seinerzeit in Lyck verwendet wurden.

Seit der Erteilung des Lokationsprivilegs an das Zinsdorf Lyck sind 595 Jahre vergangen. Damals verlieh der Hochmeister des Deutschen Ordens Paul von Rusdorf dem ersten Dorfschulzen Bartosz Bratumil 48 Hufen der Felder, Wiesen, Wälder, Moore und mit Buschwerk bewachsenen Flächen im Dorf. Wussten Sie, dass seinen Einwohnern damit das Recht auf freien Fischfang im Lyck- und Sunowo-See verliehen wurde, sie aber zugleich verpflichtet wurden, dem Deutschen Orden als Jahreszins „eine halbe Mark gewöhnlicher preußischer Münze“ sowie zwei Hühner für jede Hufe Land zu entrichten?

1435 erhielt Lyck Stadtrechte. Die damalige Lokation schlug jedoch fehl, und erst am 23. August 1669 erlangte Lyck durch ein neues Privileg, verliehen von Friedrich Wilhelm, Kurfürst von Brandenburg und Herzog von Preußen, die vollen Stadtrechte. Diese Urkunde verbrannte 1688. Erst zwei Jahre später wurde das Privileg 1690 von Friedrich III. erneuert. Aus dem Dokument erfahren wir u. a., dass in Lyck damals ein Gericht, Marktrecht, das Recht, einen vierten Jahrmarkt am Montag nach Trinitatis abzuhalten, sowie das Recht zum Kleinhandel erhielt. Auch war die Rede von einer Begrenzung der Anzahl an Wirtshäusern mit Braurecht auf 50, und den Brauern wurde empfohlen, sich einer Zunft zusammenzuschließen. All diese Maßnahmen zielten darauf ab, die Entwicklung von Lyck als Stadt sicherzustellen.

Als er Lyck die Stadtrechte 1669 zum zweiten Mal verlieh, verfügte Friedrich Wilhelm auch die Pflicht, sich eines Siegels mit einer Darstellung des zweigesichtigen römischen Gottes Janus zu bedienen. Dieses Wappenbild wurde drei Jahrhunderte lang verwendet. Überaus interessant ist auch das (vermutlich aus dem 17. Jahrhundert stammende) Siegel des Lycker Stadtgerichts, auf dem ein zwischen den Bäumen hervorspringender Hirsch abgebildet ist. Das heutige Stadtsiegel von Lyck knüpft an dieses heraldische Symbol an.

Der erste Band der „Bibliotheca Lyccensis“ berührt eine überaus interessante, spannende und faszinierende Zeit, die wir dank der vom Historischen Museum Lyck zusammengetragenen Dokumente und Beiträge kennenlernen dürfen. Bei der Lektüre können wir uns für eine Weile in vollkommen andere Zeiten begeben und zugleich die uns in ihrer heutigen Gestalt so wohlbekannte Stadt und Region Lyck neu entdecken.

Mein herzlicher Dank gilt dem Redaktionsbeirat der Reihe „Bibliotheca Lyccensis“, den Übersetzerinnen und Übersetzern, den Verfassern der wissenschaftlichen Beiträge, dem Direktor des Historischen Museums Lyck, Dr. Rafał Żytyniec sowie allen, die zum Gelingen dieses Bandes beigetragen haben.

*Tomasz Andrukiewicz
Stadtpräsident von Lyck*

WPROWADZENIE

O POCZĄTKACH EŁKU I JEGO SYMBOLACH

Pytanie o przeszłość jest w istocie stawianiem pytań o początki. Z dziejami jest jednak podobnie jak z ludzką pamięcią. Im większa jest przestrzeń czasowa dzieląca nas od minionych wydarzeń, tym większe są niejasności i możliwe luki w naszej wiedzy. Podobnie jest z dziejami Ełku i pytaniem o początki miasta. Trudno ustalić precyzyjną datę początków ełckiego zamku, trudno też ściśle określić, kiedy Ełk stał się miastem. Z pomocą przychodzą badania znakomitego mediewisty – pochodzącego z Giżycka – prof. Grzegorza Białuńskiego. Przez niemal dwie dekady prof. Białuński zajmował się historią osadnictwa na wschodnich Mazurach w późnym średniowieczu i wczesnej epoce nowożytnej. Jego badania zaowocowały znakomitymi monografiami, bez których znajomości nie sposób zajmować się dawnymi dziejami Ełku i Mazur.

Zakon krzyżacki po zawarciu w 1422 r. pokoju mełneńskiego z Polską i ustabilizowaniu południowo-wschodniej granicy swojego państwa podjął energiczną akcję kolonizacyjną na opustoszałych, porośniętych gęstą puszczą, zwaną „Die große Wildniß” („Wielką Puszczą”) terenach dzisiejszej wschodniej części Mazur. Powstała na przestrzeni XV i XVI stulecia sieć osadnicza okazała się mieć charakter trwały i w zasadzie przetrwała do dnia dzisiejszego. Zakon od początku dążył do utworzenia na terenie swojego pań-

stwa gęstej sieci miast, co jednak nie do końca udało się przeprowadzić na interesującym nas obszarze. Lokacje miejskie w tym rejonie bardzo często okazywały się nieudane i były przeprowadzane kilkakrotnie, zanim ośrodek rzeczywiście stał się miastem. Tak było również z Ełkiem, którego dzieje osadnicze wyznaczają daty: 1425 – lokacja wsi, 1435 – pierwsza lokacja miasta, 1560 – nadanie prawa odbywania cotygodniowych jarmarków i 1669 – odnowienie praw miejskich. Dopiero ta ostatnia data przyniosła ostateczne prawne usankcjonowanie miejskiego statusu Ełku. Podobne były losy innych mazurskich ośrodków mających w owym czasie miejskie ambicje. Przyczyny oczywiście były złożone – najważniejszymi były jednak cywilizacyjne zapóźnienie względem zachodnich obszarów państwa krzyżackiego, słabe, nieurodzajne ziemie, a przede wszystkim fakt, że potęga zakonu w drugiej połowie XV w. stopniowo się kurczyła i brak było już energii i środków na przeprowadzenie do końca efektywnej akcji kolonizacyjnej.

Słowo należy poświęcić zawartości prezentowanego tomu. Trzonem są oczywiście teksty wyżej wspomnianych przywilejów publikowane w formie faksymile oryginalnych dokumentów przechowywanych w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz in Berlin-Dahlem, ich transkrypcje w języku oryginału oraz tłumaczenia na język polski. Autorami przekładów są dr Alicja Dobrosielska (przywileje z 1425 i 1435 r.) oraz Andrzej Szymański (przywilej z 1669 r.). W dalszej części tomu prezentowane są opisy heraldyczne wizerunków ełckich pieczęci miejskich autorstwa prof. dr. hab. Marka Adamczewskiego – historyka z Uniwersytetu Łódzkiego specjalizującego się w naukach pomocniczych historii, a zwłaszcza w heraldyce i sfragistyce. Niestety pomimo zleconej w berlińskim archiwum kwerendy nie udało się odnaleźć oryginalnych odcisków pieczęci miejskich Ełku. Lukę tę próbujemy przynajmniej częściowo wypełnić ilustrując niniejszy tom reprodukcjami winiet listowych (zalepek) oraz pieczęci używanych przez ełcki magistrat w XIX i XX w. Za udostępnienie tych pierwszych składamy serdeczne podziękowania panu Markowi Buze. Uzupełnieniem i niejako historycznym komentarzem do początków miasta, który precyzyjnie wyjaśnia zawiłe kwestie związane z datacją lokacji Ełku, jest artykuł nieżyjącego już prof. Grzegorza Białuńskiego *Uwagi w sprawie pierwszej lokacji miasta w Ełku*, pierwotnie opublikowany w czasopiśmie „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”¹. Dyrektorowi Instytutu Północnego w Olsztynie, dr. Jerzemu Kiełbikowi, dziękujemy za wyrażenie zgody na przedruk tekstu w naszym tomie. Nieocenione wsparcie redakcyjne podczas procesu przygotowywania niniejszego tomu okazał nam również prof. dr. hab. Krzysztof Kopiński z Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, któremu w tym miejscu chcemy również bardzo serdecznie podziękować.

¹ G. Białuński, *Uwagi w sprawie pierwszej lokacji miasta w Ełku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2009, nr 3, s. 393–397.

Prezentowany tom ma charakter wyjątkowy. Muzeum Historyczne w Ełku rozpoczyna nim wydawanie nowej serii wydawniczej „Bibliotheca Lyccensis”, w której ukazywać się będą w jednolitej, wspólnej formie graficznej ważne dla historii Ełku, oraz szerzej – Mazur, Warmii i dawnych Prus Wschodnich – dzieła naukowe, literackie bądź publicystyczne. Seria ta stanowić będzie otwartą, a zarazem pojemną formułę, przestrzeń dialogu o historii, nie stroniącą zarazem od tematów nurtujących nas obecnie.

Jakub Knyżewski
Rafał Żytyniec

Metoda wydawnicza

Teksty źródeł wydane zostały w całości, bez żadnych skrótów. Zachowano też generalnie pierwotny układ wpisów. W publikacji wykorzystano również niektóre symbole graficzne przewidziane w przygotowanym przez Adama Wolffa projekcie instrukcji wydawniczej dla źródeł średniowiecznych². Nieprawidłowości, braki lub niejasności objaśniono w przypisach tekstowych.

W przygotowaniu tekstu do druku skorzystano z cytowanej już pracy Adama Wolffa i wskazówek opracowanych przez Waltera Heinemeyera³. Wykorzystano niektóre symbole graficzne przewidziane w przygotowanym przez Adama Wolffa projekcie instrukcji wydawniczej dla źródeł średniowiecznych⁴, a mianowicie:

[] - wszelkie uzupełnienia pochodzące od wydawców,
/- - skreślenie,
< > - dopisek,
// - koniec strony,
[?] - wątpliwość.

Język niemiecki publikowanych dokumentów charakteryzuje się pewnymi odrębnościami regionalnymi i nieporadnościami stylistycznymi oraz gramatycznymi. Pisownię źródła pozostawiono w zasadzie bez zmian, nie korygując błędów ortograficznych i gramatycznych. Przy redakcji materiału źródłowego wprowadzono następujące ujednolicenia i uproszczenia:

2 A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, T. 1, 1957, s. 177-180.

3 W. Heinemeyer, *Richtlinien für die Edition mittelalterlichen Amtsbücher*, [w:] Walter von Heinemeyer (red.): *Richtlinien für die Edition Landesgeschichtlicher Quellen*, Marburg-Köln 1978, s. 18-23.

4 A. Wolff, op. cit.

- „u” i „v” – pisano zgodnie z ich wartością fonetyczną, a pisownię „v” i „w” – gdy zrozumienie tekstu tego wymagało zamieniano na „u”;
- przy imionach, nazwiskach oraz nazwach topograficznych i geograficznych (łącznie z nazwami ulic i placów) stosowano litery duże i zasadę transliteracji;
- wyrazy skracane przez pisarzy rozwiązywano bez zaznaczenia tego w druku.

Daty pozostawiono w oryginalnej formie, zamieszczając obok w nawiasie kwadratowym rozwiązanie według dzisiejszej rachuby czasu⁵.

Cyfry rzymskie, występujące w księdze zachowano tylko w datacji, w pozostałych przypadkach zastępując je arabskimi.

Aby tekst źródłowy – miejscami zawiły i nieczytelny dla współczesnego odbiorcy – uczynić bardziej przystępnym, zastosowano interpunkcję zgodną z zasadami obowiązującymi obecnie. Z tego powodu uwspółcześniono też i ujednolicono m. in. łączne i rozdzielne pisanie niektórych wyrazów. Wszelkie ingerencje w tekst źródła stosowano jednak bardzo ostrożnie, tylko w przypadkach najbardziej koniecznych. Ze względów praktycznych aparat naukowy w tekstach źródłowych zastosowano jedynie w języku polskim.

⁵ Przy ich rozwiązywaniu korzystano z: *Chronologia polska*, red. B. Włodarski, Warszawa 1957; H. Grotefend, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Bd. 1–2, Hannover 1891–1892.

EINLEITUNG

ZU DEN ANFÄNGEN DER STADT LYCK UND IHREN SYMBOLEN

Nach der Vergangenheit zu fragen, bedeutet im Grunde genommen, die Frage nach den Ursprüngen zu stellen. Mit der Geschichte ist es jedoch ähnlich, wie mit dem menschlichen Gedächtnis. Je größer der zeitliche Abstand, der zwischen uns und vergangenen Ereignissen liegt, desto größer sind die Unklarheiten und unsere möglichen Wissenslücken. So ist es auch mit der Geschichte von Lyck und der Frage nach dem Ursprung der Stadt. Es ist schwierig, einen genauen Zeitpunkt für die Anfänge der Lycker Burg zu bestimmen. Ebenso schwierig ist es zu benennen, wann Lyck zur Stadt wurde. Hilfreich sind die Forschungen des herausragenden Mediävisten Grzegorz Białuński (†). Der leider viel zu früh verstorbene, aus Lötzen (Giżycko) stammende Professor beschäftigte sich fast zwei Jahrzehnte lang mit der spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Siedlungsgeschichte im östlichen Masuren. Seine Forschungen mündeten in herausragenden Monografien, ohne deren Kenntnis eine Beschäftigung mit der frühen Geschichte von Lyck und Masuren undenkbar ist.

Durch den Frieden vom Melnosee mit Polen 1422 konnte der Deutsche Orden seine südöstliche Staatsgrenze festigen und begann mit der energischen Kolonisation der als „Die große Wildniß“ bezeichneten, verlassen und mit dichtem Urwald bewachsenen Gebiete im heutigen östlichen Teil

Masurens. Das im 15. und 16. Jahrhunderts entstandene Siedlungsnetz erwies sich als dauerhaft und besteht im Wesentlichen bis heute. Von Beginn an war der Orden bestrebt, auf seinem Territorium ein dichtes Netz von Städten zu schaffen. Dies gelang in dem hier betrachteten Gebiet nicht vollständig. Stadtlokationen in dieser Region schlugen sehr häufig fehl und erfolgten mehrmals, bevor ein Ort tatsächlich zur Stadt wurde. So war es auch mit Lyck, wo die Jahre 1425 (Lokation des Dorfes), 1435 (erste Lokation als Stadt), 1560 (Verleihung des Marktrechts zur Abhaltung von Wochenmärkten) und 1669 (zweite Verleihung der Stadtrechte) wichtige Daten der Siedlungsgeschichte markieren. Erst 1669 brachte Lyck endgültig den rechtlich gesicherten Status als Stadt. Ähnlich stellte sich in jener Zeit das Schicksal anderer masurischer Zentren mit städtischen Ambitionen dar. Die Gründe dafür waren natürlich vielschichtig, im Vordergrund aber standen der zivilisatorische Rückstand gegenüber den westlichen Gebieten des Ordensstaats, die kargen, unfruchtbaren Böden und vor allem die Tatsache, dass die Macht des Deutschen Ordens in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts allmählich schrumpfte und es an Kraft und Ressourcen mangelte, die Kolonisation der Region erfolgreich zu Ende zu führen.

Einige Bemerkungen zum Inhalt des vorliegenden Bandes: Im Zentrum stehen natürlich die Texte der oben genannten Privilegien, die als Faksimile der im Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz in Berlin-Dahlem verwahrten Originaldokumente publiziert werden und mit der originalsprachlichen Transkription unter Verwendung des lateinischen Alphabets und einer Übersetzung ins Polnische versehen sind. Die polnischen Übersetzungen stammen von Dr. Alicja Dobrosielska (Privilegien von 1425 und 1435) und Dr. Andrzej Szymański (Privileg von 1669). In einem Beitrag von Prof. Dr. Marek Adamczewski enthält der Band des Weiteren heraldische Beschreibungen der Lycker Stadtsiegel. Der an der Universität Lodz (Łódź) beheimatete Historiker ist im Bereich der historischen Hilfswissenschaften spezialisiert und beschäftigt sich insbesondere mit der Wappen- und Siegelkunde. Leider ist es trotz einer Abfrage in den Berliner Archiven nicht gelungen, Abdrucke der Lycker Stadtsiegel im Original ausfindig zu machen. Diese Lücke versuchen wir zumindest teilweise durch die Abbildung von Reproduktionen von Briefvignetten sowie der vom Lycker Magistrat im 19. und 20. Jahrhundert verwendeten Siegel zu schließen. Für die Bereitstellung der Briefvignetten gilt Marek Buze unser herzlicher Dank. Eine Ergänzung und eine Art historischer Kommentar zu den Anfängen der Stadt bildet der Beitrag „Anmerkungen zur ersten Lokation der Stadt Lyck“ von Prof. Dr. Grzegorz Białuński, der zuerst in der Zeitschrift *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (Masurisch-Ermländische Mitteilungen) erschien.¹ Dem

¹ G. Białuński, *Uwagi w sprawie pierwszej lokacji miasta w Elku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ 2009, Nr. 3, S. 393–397.

Direktor des Nord-Instituts in Allenstein (Instytut Północny w Olsztynie), Dr. Jerzy Kiełbik, danken wir für die Genehmigung des Abdrucks des Textes in diesem Band. Wertvolle redaktionelle Unterstützung der Vorbereitung des Buches erhielten wir bei von Prof. Dr. Krzysztof Kopiński vom Institut für Geschichte und Archivkunde der Nikolaus-Kopernikus-Universität in Thorn (Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu), dem wir an dieser Stelle sehr herzlich danken möchten.

Der vorliegende Band stellt ein Novum dar. Mit seiner Herausgabe begründet das Historische Museum Lyck (Muzeum Historyczne w Ełku) die neue Publikationsreihe „Bibliotheca Lyccensis“. Hier sollen in einer einheitlichen grafischen Gestaltung wissenschaftliche, literarische und publizistische Werke erscheinen, die für die Geschichte von Lyck – aber auch darüber hinaus, für die Geschichte von Masuren, Ermland und dem früheren Ostpreußen – bedeutsam sind. Die Reihe ist als offenes und zugleich breit angelegtes Format gedacht, als Raum des Dialogs über Geschichte, ohne dabei Themen auszulassen, die uns aktuell bewegen.

*Jakub Knyżewski
Rafał Żytyniec*

Editionsmethode

Die Quellentexte werden als Volltext, ohne Abkürzungen publiziert. Grundsätzlich wurde auch das ursprüngliche Layout der Einträge beibehalten. In der Publikation wurden zudem einige grafische Symbole verwendet, wie sie in der von Adam Wolff vorgeschlagenen Anleitung zur Edition mittelalterlicher Quellen beschrieben wurden. Ungenauigkeiten, Fehlstellen oder Unklarheiten werden in den Textanmerkungen erläutert.

Bei der Vorbereitung des Manuskripts zum Druck wurde auf die von Walter Heinemeyer entwickelten Richtlinien zurückgegriffen.² Zudem wurden einige grafische Symbole verwendet, wie sie Adam Wolff in seiner Anleitung zur Edition mittelalterlicher Quellen beschreibt,³ insbesondere:

[] - Ergänzung der Herausgeber,
/- -/ - Streichung,
< > - Anmerkung

² W. Heinemeyer, *Richtlinien für die Edition mittelalterlicher Amtsbücher*, [in:] Walter von Heinemeyer (Hg.): *Richtlinien für die Edition Landesgeschichtlicher Quellen*, Marburg-Köln 1978, S. 18-23.

³ Vgl. A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, [in:] „*Studia Źródłoznawcze*“, Bd. 1, 1957, S. 155-181, hier: S. 177-180.

// - Ende der Seite,
[?] - Zweifelsfall.

Das in den publizierten Dokumenten verwendete Deutsch weist einige regionale Besonderheiten sowie stilistische und grammatische Schwächen auf. Im Prinzip unverändert blieb die Schreibweise der Quellen, auch orthografische und grammatische Fehler wurden nicht korrigiert. Bei der Redaktion des Quellenmaterials wurden folgende Vereinheitlichungen und Vereinfachungen vorgenommen:

- „u“ und „v“ wurden entsprechend ihres phonetischen Werts wiedergegeben, „v“ und „w“ wurden, wenn für das Verständnis des Textes notwendig, durch „u“ ersetzt;
- Personennamen sowie topografische und geografische Bezeichnungen (einschließlich Straßennamen und Namen von Plätzen) wurden großgeschrieben und ggf. transkribiert;
- von den Schreibern abgekürzte Begriffe wurden ohne weitere Kennzeichnung in der Druckfassung aufgelöst.⁴

Datumsangaben erscheinen in ihrer ursprünglichen Form, wurden aber in eckigen Klammern entsprechend der heutigen Zeitrechnung aufgelöst.

Die im vorliegenden Buch auftretenden römischen Ziffern wurden lediglich in der Datierung erhalten, in allen anderen Fällen wurden sie durch arabische Ziffern ersetzt.

Um die für den heutigen Rezipienten mitunter schwer verständlichen und unleserlichen Quellentexte leichter zugänglich zu machen, wurde eine Interpunktion gemäß der geltenden Regeln vorgenommen. Aus diesem Grund wurde u. a. auch die Zusammen- und Getrennschreibung einiger Begriffe angepasst und vereinheitlicht. Eingriffe in den Quellentext erfolgten jedoch überaus vorsichtig und nur in den notwendigsten Fällen. Aus praktischen Gründen liegt der wissenschaftliche Apparat zu den Quellentexten nur in polnischer Sprache vor.

⁴ Unter Verwendung von: *Chronologia polska*, hrsg. v. B. Włodarski, Warszawa 1957; H. Grotefend, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Bd. 1-2, Hannover 1891-1892.